

K OTÁZKAM FUNKČNEJ INTEGRÁCIE KOMPONENTOV SPOLOČNOSTI

KAROL HÁJEK, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

HÁJEK, K.: The Questions of Functional Integration of Social Components. *Filozofia* 38, 1983, №. 6, p. 717.

The regularities of social changes cannot be reduced to pure social laws in themselves. They do not work as independent, self-sufficient social laws of various substructures of the society [technological-productive, economic, social-politic and cultural]. Even natural laws of geo-biostructure enter — in a way — in the structure of specific social laws. As non-specific laws of the whole geo-bio-social system they are subordinated to a specific social regularity in the organization of social structure.

To the discovery of regularities of the studied object we, therefore, penetrate through its structural organization. Only in the structural organization of the laws of the social system we get to know its internal and external determinants. By means of functional integration of components of social structures we obtain the concept of the basic relations of the organization of its laws. We receive the concept of the order in which the components of the whole, capable of evolution, are functionally integrated.

Zdokonaľovanie riadenia premien spoločnosti považujeme za aktuálnu metodologickú úlohu v epoche výstavby rozvinutého socializmu. S riadením sa spájajú úlohy plánovania cieľových programov spoločenského rozvoja. Plánovanie si vyžaduje konkrétne teoretické podklady pre prognózovanie. Niet sporu o tom, že miera spoľahlivosti prognóz spoločenských premien je kategóriou závislou od miery komplexnosti teoretického vyjadrenia vzťahov v štruktúre spoločenského systému.

Dovoľávame sa preto maximálne účinného využívania systémových metód výskumu zákonitostí vývinu spoločnosti. Systémový prístup k úlohám výskumu dáva záruky, že vo výsledkoch výskumu vyjadríme zodpovedne komplexné vnútorné a vonkajšie determinanty spoločenských premien. Kritický postoj k prebiehajúcim výskumom zákonitostí vývinu spoločnosti nám vo výsledkoch metodologického rozboru spoločenskovedných procedúr dokazuje, že výskumy sa realizujú v mnohých smeroch živelne. Štruktúra výskumných procedúr nie je metodologicky zdôvodnená. Prečo predovšetkým?

Poznávaciu hodnotu metód vedy sme si zvykli zdôvodňovať korešpondenciou metódy s povahou objektu poznania. Pritom však nezriedka princíp korešpondencie metódy a objektu poznania zjednodušujeme. Akcent kladieme na závislosť metódy od objektu a od metódy žiadame, aby bola adekvátna objektu poznania. No nie vždy dokážeme dostatočne zodpovedne a presvedčivo vysvetliť, ako konkrétne sa daná poznávacia procedúra stáva adekvátnou poznávanému objektu. Výskumy robíme jednak bez náležitej integrácie už samých kompetentných metód odbo-

rov spoločenských vied, jednak nedoceňujeme dostatočne vnútornejšiu kooperáciu metód spoločenských vied s metódami odborov prírodných a technických vied.

Pokúsime sa vysvetliť, že efektívnejšia teoretická reprodukcia zákonitostí spoločenského vývinu je reálne možná len za predpokladu náležitej integrácie zainteresovaných metód odborov spoločenských, prírodných a technických vied. Vykonávame tak skutočne komplexný systémový výskum funkčnej integrácie komponentov štruktúry spoločnosti. Podčiarknuť tu mienime to, že práve výsledky systémovej analýzy zákonitostí spoločenskej štruktúry musia povedať v akom konkrétnom vzťahu k štruktúre špecificky spoločenských zákonitostí sú i zákonitosti prírodno-historických podmienok spoločenských premien.

Požiadavka komplexného uchopenia spoločenských premien je tu zdôvodnená zvlášť preto, lebo spoločenskovedný výskum musí teoreticky reprodukovať závislosti veľmi zložito štruktúrovaného systému. Vo vzťahoch spoločnosti musí objaviť určujúce formy vzájomného pôsobenia komponentov celku. Znamená to, že musí preniknúť k dynamickým princípom komplikovanej regularity systému. Predpokladá to objaviť v komplexne určujúcich a určovaných vzťahov komponentov spoločnosti všetky relevantné faktory systémotvorných procesov. Výskum sa musí ponoriť do dynamiky vzťahov spoločnosti tak, aby v merite funkčných spojení komponentov objavil ich interné i externé determinanty systémotvornej integrácie.

To znamená, že pôsobiace podmienky fungovania zákonitostí spoločnosti treba rozlišovať na jednej strane ako špecifické, danému systému vnútorne vlastné podmienky (imanentné) a na druhej strane ako nešpecifické zákonitosti spoločnosti. Pôsobenie spoločenských zákonitostí je tu modifikované nielen imanentnými internými podmienkami štruktúry systému. Pôsobenie špecificky spoločenských zákonitostí sa tu dotvára i nešpecifickými komponentami prírodno-historickej reality, ktoré trvale konkrétnym spôsobom vstupujú do procesu štrukturácie systému spoločnosti.

Nepochybne za rozhodujúce tu treba považovať bezprostredne pôsobiace, pre danú štruktúru charakteristické špecifické imanentné podmienky fungovania zákonitostí systému. No pôsobenie týchto je trvale dotvárané danými nešpecifickými prírodno-historickými determinantami príslušného spoločenského systému. Podstatné vzťahy systému spoločnosti takto môžu byť v rozdielnych podmienkach vývinu vyjadrené ako rozdielne spôsoby funkčných väzieb endogénnych a exogénnych komponentov štruktúry. V procese premien systému môžu určovať podstatné premeny organizácie danej spoločenskej štruktúry.

Pri teoretickej reprodukcii zákonitostí vývinu spoločnosti musíme preto zodpovedne do hĺbky i do šírky preniknúť ku konkrétnej povahe štruktúry predmetných zákonitostí. Dôležité je tu štúdium celostnej štruktúry podstatných vzťahov, do ktorých sa jednotlivé komponenty

dostávajú, vzájomne sa podmieňujú a utvárajú v nich systémové funkčné spojenia. „Niet dôvodu hovoriť o vedeckom postihovaní inej podstaty bytia, ako jeho empirickoštruktúrálnej podstaty. Podstata je teda štruktúrou konštitutívnych konkrétnych vzťahov objektu.“ [1, s. 216]

V tejto súvislosti sa pokúsime ukázať, že teoreticky reprodukovat' zákonitosti fungovania a vývinu spoločnosti ako celostného systému je reálne možné len za predpokladu, že splníme štyri základné metodologické požiadavky výskumu:

1. Použitím experimentálnych metód kompetentných odborov spoločenských vied vykonáme analýzu štruktúry relevantných komponentov (subštruktúr) spoločnosti s ich konkrétnou vybavenosťou pre funkčné spojenia s inými komponentami systému spoločnosti a výsledky vykonanej analýzy synteticky spracujeme.

2. Použitím experimentálnych metód sociológie v kooperácii s diferencovanými odbormi spoločenských vied vykonáme analýzu vzťahov štruktúry, v ktorých sa príslušné komponenty (subštruktúry) navzájom predpokladajú a vzájomne sa konkrétne funkčne prepájajú.

3. Použitím metód sociológie synteticky spracujeme výsledky vykonaných analýz, aby sme vyjadrili špecificky sociálnu organizáciu štruktúry spoločnosti s jej ekonomickými, politickými a kultúrnymi relevantiami.

4. Použitím metód filozofie v kooperácii s kompetentnými odbormi spoločenských, technických a prírodných vied vykonáme rozbor a syntetické generalizácie získaného teoretického materiálu jednak o špecificky spoločenských zákonitostiach štruktúry, ale súčasne urobíme rozbor a synteticky zovšeobecníme najmä materiál o nešpecifických geobiologických konštituentoch v štruktúre špecificky spoločenskej zákonitosti.

Vieme, že napr. základnou úlohou sociológie je výskum sociálnej štruktúry spoločnosti. K jej relevantným výskumným úlohám preto nutne patrí i analýza funkcií subštruktúr spoločenského celku (ekonomických, sociálno-politických, kultúrnych a i.). Spája sa s úlohou tvorby syntetického obrazu o dynamike funkčnej integrácie subštruktúr v celostnom systéme spoločnosti. {2} Syntetické úlohy filozofie sa však odlišujú od syntetických úloh sociológie. Odlišujú sa predovšetkým tým, že sociológia abstrahuje od limitne univerzálnych prírodno-historických závislostí vývinu spoločenského systému.

Filozofia skúma spoločnosť najmä ako širšie determinovaný kontinuálny komponent prírody. Najmä v spojitosti s týmto do centra pozornosti kladie problematiku funkčných väzieb komponentov štruktúry spoločenského systému. {3} Analogicky skúmal zákonitosti systému spoločnosti i K. Marx. Keď študoval sociálno-ekonomické zákonitosti spoločnosti, nepovažoval za nutné analyzovať výrobu osebe, človeka osebe alebo tovar osebe. Žiadna fyzikálno-chemická analýza tovaru, antropologická analýza človeka alebo technologická analýza výroby

samé osebe nemôžu ukázať podstatu tovaru, výroby, človeka. To preto, lebo ich nevyjadria v konkrétnej celostnej štruktúre ich vzájomného pôsobenia. Analyzovať tu treba podstatné vzťahy štruktúry, v ktorých sa jej zložky spájajú a navzájom predpokladajú. Práve v týchto vzťahoch dokázal K. Marx objaviť funkciu spoločenského poriadku a v ňom funkcie tovaru, výroby a človeka. Takto vysvetlil, ako a prečo sa o povahe premien spoločnosti rozhoduje štruktúrou jej zákonitostí.

Obraz o zákonitostiach vývinu spoločnosti považoval K. Marx za vyčerpávajúci až potom, keď dynamiku štruktúry špecificky spoločenských zákonitostí ukázal v jej objektívnej prírodno-historickej závislosti. Analýzou vonkajších podmienok spoločenského vývinu objavil prírodno-historické determinanty, ktoré pôsobením zvonka vstupujú do vzťahov spoločenskej štruktúry. Vysvetlil, že do štruktúry špecificky spoločenských zákonitostí vstupujú rozdielne fyzikálno-chemicko-biologické zákonitosti, ktoré v systéme spoločnosti pôsobia ako jej nešpecifické zákonitosti. Zdôraznil, že takto nevyhnutne modifikujú pôsobenie špecificky spoločenských zákonitostí. Ovládnuť spoločenské premeny v praxi preto znamená vedieť, ako konkrétne sa i faktory vonkajších prírodno-historických podmienok zúčastňujú na premenách spoločnosti.

Dnes už poznáme množstvo vedeckých prác, ktoré presvedčivo dokazujú, že:

1. Považa akéhokoľvek komponentu spoločnosti sa neurčuje len jeho vnútornou štruktúrou, ale súčasne i zložitým komplexom funkčných spojení vo vnútri štruktúry celostného systému.

2. Určuje sa však súčasne i vonkajšími funkčnými spojeniami celostného systému s faktormi daných vonkajších podmienok jeho vývinu.

V. I. Lenin poukázal na túto metodologickú požiadavku výskumu, keď vysvetľoval pôsobenie princípov korešpondencie podstatných vzťahov (zákonov) štruktúry objektu vo *Filozofických zošitoch*. Ukázal, že všetko, čo sa vyvíja, vyvíja sa vždy práve len tak, že všetko príslušným spôsobom prechádza navzájom do seba, jedno prechádza do druhého. Dokazoval, že princíp korešpondencie diferencovaných zákonov štruktúry je v celostnej štruktúre objektu prejavom princípu integrity funkčných vzťahov komponentov štruktúry.

Analytické uchopenie podstatných vzťahov komponentov štruktúry objektu musí poskytnúť obraz o tom, ako funguje princíp vývinu v štruktúre objektu v dôsledku pôsobenia všeobecného princípu jednoty. Ako a prečo je nutné spájať dialektický princíp vývinu (genetický aspekt poznania) s dialektickým princípom jednoty, s princípom determinizmu (štruktúrno-funkcionálny aspekt poznania). [4]

K objektu výskumu je takto nevyhnutné pristupovať z dvoch základných aspektov:

1. Z aspektu genetického, ktorý nám ukáže objekt v čase. Je to historický aspekt, ktorý umožní preniknúť k princípom korešpondencie zákonitostí štruktúry objektu v čase.

2. Z aspektu štruktúrno-funkčného, ktorý nám ukáže premeny funkcií objektu v priestore. Je to aspekt, ktorý umožní preniknúť k princípom usporiadania štruktúry objektu v priestore.

Znamená to, že systémové uchopenie objektu v snažení o teoretickú reprodukciu jeho zákonitých premien predpokladá uplatňovať vo výskume štruktúrno-funkčný a genetický aspekt v ich jednote. Štruktúrnogenetická funkčná analýza zákonitostí vývinu systému spoločnosti nám povie, že jeho premeny sa určujú princípom korešpondencie imanentných zákonitostí štruktúry so zákonitosťami koexistujúceho nadradeného „vyššieho“ systému prírody, ktoré „vrastajú“ do štruktúry spoločnosti v súlade s princípmi determinizmu.

Determinanty fungovania spoločenských zákonitostí možno vyjadriť ako genetický faktor štruktúry zákonitostí takto:

1. Prvotne pôsobia ako genetický faktor už v štádiu vzniku objektu jeho imanentné, antecedentné podmienky štruktúry. Zákonitosť štruktúry objektu vzniká ako jej podstatný vzťah spolu so vznikom daného objektu.

2. Druhotne pôsobia imanentné podmienky ako genetický faktor, keď modifikujú fungovanie zákonitosti v celom priebehu sukcesívnych premien štruktúry systému.

Naznačili sme, že pri výskume zákonitostí vývinu spoločnosti nevystačíme so samotným aspektom genetickým. Je nutné spájať ho s aspektom štruktúrno-funkčným. Vychádzame tu zo skúsenosti, že každý materiálny a ideálny systém je štruktúrovaný určitým počtom komponentov, ktoré sú príslušným spôsobom v danej štruktúre funkčne usporiadané. Jednotlivé štruktúry sa takto navzájom kvalitatívne diferencujú práve svojím funkčným usporiadaním komponentov. Takýto poriadok sa tvorí ako konkrétna organizácia funkčnej integrácie komponentov celku. Organizácia funkčnej integrácie komponentov je základným charakteristickým znakom, ktorým sa jednotlivé systémy navzájom kvalitatívne odlišujú.

V tejto súvislosti treba poznamenať, že podobne ako v biologických výskumoch, treba i pri teoretickej reprodukcii spoločenských systémov svojím spôsobom odlišovať pojem štruktúry od pojmu organizácia štruktúry. Vieme, že sa štruktúrou vo všeobecnosti rozumie vzťah komponentov systému. Tento vzťah možno chápať staticky alebo stacionárne ako koexistenciu komponentov, kde síce parciálne konštituenty sú dynamické, ale samotné vzťahy medzi nimi zostávajú stále. Inokedy možno chápať štruktúru ako vzťah dynamický. Pokladáme ho skôr za procesuálny, vývinový funkčný vzťah komponentov, kde relevantná úloha patrí poriadku funkčných spojení komponentov štruktúry.

Preto tam, kde prechodne abstrahujeme od dynamiky funkčných spojení komponentov, používame pojem štruktúra a kde naopak vstupuje do centra pozornosti konkrétna povaha poriadku vo funkčných spojeniach komponentov a ich vývinové premeny, používame pojem

organizácia štruktúry. Organizácia funguje v systéme ako podstatný, svojím spôsobom zákonitý modus organizácie funkčnej jednoty komponentov celku. Hovoríme, že modus zákony integrácie komponentov získava celok vtedy, keď funkčné spojitosti komponentov dostávajú povahu organizácie nevyhnutných a trvale pôsobiacich podstatných súvislostí. Podstatný vzťah organizácie objektu sa takto stáva zákonitým vzťahom jeho štruktúry ako celku.

V spojitosti s týmto za cieľ teoretickej reprodukcie zákonitostí systému spoločnosti nemožno považovať samotné diferencované (izolované) výsledky analýzy podstatných vzťahov štruktúry. Za cieľ poznania treba považovať teoretický obraz štruktúry celku, ktorý je výsledkom syntézy informácií o zákonitostiach organizácie celostnej štruktúry systému. Poznanie musí poskytnúť teoretický obraz podstatných vzťahov poriadku celého komplexu komponentov spoločenskej štruktúry. Len takéto poznanie dáva teoretické informácie, použiteľné v praxi riadenia (plánovania a prognózovania) spoločenských premien.

Chceme zdôrazniť, že zákonitosť celostného systému spoločnosti nie je identická so zákonitosťami jednotlivých kvalitatívne diferencovaných komponentov (subštruktúr) štruktúry celku. V systéme spoločnosti je nevyhnutné odlišovať zákony subštruktúr od zákonov celostnej organizácie štruktúry systému. Je tu dôležitý nielen sám analytický ponor do diferencovaných podstatných vzťahov subštruktúr, ale predovšetkým uchopenie vzťahov, ktorými sa diferencované subštruktúry integrujú do vývojaschopného celku. Rozlišovať tu treba raz zákonité relácie štruktúry, v ktorých sa integráciou diferencovaných komponentov utvára systém a druhý raz treba rozlišovať jednotlivé podstatné vzťahy integrácie subštruktúr. Ak sa preto má výskum orientovať na prakticky aplikabilnú teoretickú reprodukciu funkcií diferencovaných komponentov v štruktúre systému, musia byť vo výsledkoch výskumu vyjadrené konkrétne spojitosti poznaných funkcií jednotlivých komponentov celku. Ukázať musia ich jednotu a závislosti v danom systémovom usporiadaní celku. Výsledky analytických štúdií spolu s výsledkami syntézy informácií o diferencovaných funkciách komponentov štruktúry majú svoju teoretickú váhu a použiteľnosť práve vtedy, keď komplexne vyjadrujú determinanty vnútorných funkcií systému.

Z toho vyplýva, že k formulácii zákonitých vzťahov štruktúry objektu sa možno dostať dvomi rozdielnymi cestami.

1. V jednom prípade sa možno priblížiť k prvotnému vyjadreniu podstatného vzťahu štruktúry objektu uchopením zákonitosti v jej „absolútnom“ tvare. V takomto prípade idealizujeme zákonitosti abstrakciou od jej imanentných podmienok, odtrhávame ich od konkrétnych podmienok. Abstrahujeme tak od rozhodujúcich determinantov komponentov štruktúry.

2. V druhom prípade možno použitím príslušných experimentálnych techník hlbšie preniknúť k podstate objektu. Možno v ňom objaviť a

potom i teoreticky vyjadriť relatívny charakter zákonitostí objektu. V takomto prípade uchopíme zákonitosť ako podstatný vzťah objektu, keď ju vyjadríme práve v jej konkrétnej závislosti od interných i externých podmienok fungovania.

Pri prvotnej formulácii konkrétnej zákonitosti vstupuje do jej štruktúry len nutné minimum podstatných vzťahov. Poznávame ich ako trvale pôsobiace a opakujúce sa podstatné vzťahy. V druhotnej formulácii zákonitosti vstupuje do jej štruktúry konkrétne maximum podstatných vzťahov, ktoré poznávame ako konkrétne determinovanú zákonitosť štruktúry. V tejto formulácii sa konkretizáciou zákonitosti v totalite interných a externých determinantov objavuje jej relatívna stálosť a opakovateľnosť. Proces konkretizácie zákonitosti nám vysvetľuje, že pri jej poznávaní a formulácii treba hľadať a brať do úvahy maximum determinantov v empiricky zistiteľných vnútorných i vonkajších podstatných vzťahoch poznávaného objektu.

Takto prenikáme vždy hlbšie k podstatným vzťahom štruktúry objektu, aby sme odkryli maximum jeho relevantných dialektických určností. Nemáme tu pochopiteľne na mysli bezhraničné upresňovanie zákonitosti tým, že zahŕňame do nej nekonečné množstvo parametrov. Zaujímať nás musia tie parametre, ktorými možno odlišiť podstatné od nepodstatného v jednote dynamického a invariantného vo vývine štruktúry systému. To preto, lebo zákonitosť štruktúry systému, je podstatným vzťahom dynamickej štruktúry. Poznávame ju ako dynamickej, konkrétne modifikovateľný vzťah. Zdôrazňujeme, že je to trvale dotváraný poriadok štruktúry komponentov premenlivého systému. Prečo?

Dnes nie náhodou a pomerne často dokazujeme, že predpokladom výraznejšieho rozvoja spoločnosti je intenzifikácia procesov využívania prírodného bohatstva krajiny. Týmto bohatstvom rozumieme najmä faktory geo-biosféry, ktorými spoločnosť disponuje. Spoločenský vývin je od takýchto prírodno-historických podmienok trvale závislý. Spoločnosť existuje a vyvíja sa nevyhnutne len tak, že existuje a vyvíja sa v jednote s danými prírodno-historickými podmienkami. Tieto prírodno-historické podmienky v podobe konkrétne determinujúcich prvkov geo-biosféry vrastajú do systému spoločnosti. Prerastajú do spoločenskej štruktúry v takej miere, v akej prenikáme technikou spoločenskej výroby do prírody. Takýmto spôsobom sa realizuje vo vzťahoch spoločnosti a jej prírodných podmienok proces prepájania látok a energie geobiosféry na hodnoty druhej prírody človeka. [5]

Zákonitosti reprodukcie spoločnosti spolu so zákonitosťami rozvoja techniky spoločenskej výroby preto nemožno redukovať na čisté a nezávislé špecifické zákonitosti systému spoločnosti. S redukciou zákonitosti štruktúry spoločnosti rovnako ako s každým iným zjednodušeným chápaním štruktúry spoločenských zákonitosti sa stretávame spravidla tam, kde abstrahujeme od uvažovaných vonkajších podmienok fungovania spoločenských zákonitosti. Abstrahujeme tu od faktorov geo-biosféry

smerom k čistým, idealizovaným zákonitostiam spoločenskej štruktúry, t. j. k ekonomickým, sociálno-politickým, ideologickým či kultúrnym vzťahom osebe. Takto vlastne abstrahujeme od toho, čo je podstatné v marxisticko-leninskom chápaní objektívnych princípov determinizmu.

Dynamická stabilita spoločenských zákonitostí a ich relatívne invariantná povaha sa takto určuje vždy nakoniec otvorenosťou spoločenského systému. Otvorenosť systému poznávame ako dominantný štruktúrotvorný faktor. Je trvale rozhodujúcim faktorom dynamiky a vývojaschopnosti systému. Otvorenosť spoločenského systému tu poznávame ako štruktúrotvornú alebo systémotvornú. Takto funguje najvýraznejšie práve tam, kde technika spoločenskej výroby prerastá do konkrétnych podmienok danej geo-biosféry spoločnosti a kde naopak geo-biosféra preteká alebo vrastá ako determinujúci faktor do štruktúry špecifiky spoločenských zákonitostí.

Z tohto aspektu možno povedať, že systém spoločnosti sa vyvíja ako geo-bio-sociálny systém, v ktorého štruktúre dominantnú funkciu vykonávajú špecifické zákonitosti spoločnosti. Tieto špecificky spoločenské zákonitosti určujú premeny spoločenskej štruktúry. Fungujú ako dominantné dialektické (relatívne invariantné, relatívne reverzibilné) zákonitosti spoločenskej organizácie funkčných spojení komponentov štruktúry.

Interné determinanty premien štruktúry spoločnosti poznávame v procese bezprostredného pôsobenia špecificky spoločenských zákonitostí a ich vnútorných podmienok. Externé determinanty sa tu uplatňujú v procese premien vonkajších podmienok na vnútorné pôsobením špecificky spoločenských zákonitostí. Za charakteristický znak fungovania špecificky spoločenských zákonitostí treba považovať ich funkciu transformovať vonkajšie podmienky na vnútorné. Proces transformácie vonkajších podmienok na vnútorné poznávame ako relevantný moment reprodukcie imanentných podmienok pri fungovaní špecificky spoločenských zákonitostí. V takejto transformácii je vyjadrená jednak závislosť spoločenských premien od prírodných podmienok jednak proces modifikácie špecificky spoločenských zákonitostí prírodno-historickými podmienkami.

Znamená to, že:

1. Zákonitosti spoločenských premien nemožno redukovať na čisté zákonitosti spoločnosti osebe. Nefungujú ako nezávislé, sebestačné spoločenské zákonitosti jednotlivých subštruktúr spoločnosti (technicko-výrobné, ekonomické, sociálno-politické a kultúrne).

2. Do štruktúry špecificky spoločenských zákonitostí vstupujú svojím spôsobom i prírodné zákonitosti geo-biosféry. Podriaďujú sa špecificky spoločenskej regularite ako nešpecifické podstatné vzťahy celostného geo-bio-sociálneho systému.

Práve v tejto súvislosti mienime položiť akcent na to, že k objaviu zákonitostí poznávaného objektu sa dostávame len prienikom

k štruktúrálnemu usporiadaniu jeho komponentov. Štruktúru zákonitosti objektu potom poznávame ako konkrétnu organizáciu funkčnej integrácie komponentov systému. Vyjadrením štruktúry zákonitosti spoločnosti dostávame obraz o podstatných vzťahoch jej usporiadania. Tvoríme obraz o povahe poriadku, v ktorom sú funkčne integrované komponenty celku a ktorý je takto svojím spôsobom nositeľom funkcií celostného systému.

Ak sa preto má stať systémová analýza objektu zmysluplná, ak majú mať výsledky analýzy praktickú použiteľnosť, musí analýza ukázať poriadok komponentov v obraze štruktúry zákonitosti objektu. Musí vyjadriť, v akej konkrétnej podobe je štruktúra nositeľom funkcií celku. Práve pojem „štruktúra zákonitosti“ vyjadruje, podľa akej povahy zákonov sa realizuje dynamika vzájomného pôsobenia komponentov systému.

Mienime tu ukázať na to, že spoločenské zákonitosti sú pre výskum zaujímavé z hľadiska otázky ich vzniku, fungovania a vývinu. Zasluhujú si pozornosť z hľadiska otázky, ako sa zákonitosť ako podstatný funkčný vzťah systému štrukturuje či utvára, a teda z hľadiska otázky, ako sa z kvalitatívne diferencovaných zákonitostí funkčnej integrácie komponentov štruktúry utvárajú kvalitatívne diferencované poriadky štruktúry. Nazdávame sa preto, že práve len zodpovedný systémový prístup k danému problému môže viesť k jeho uspokojivému riešeniu. Podstatné v tomto systémovom prístupe k problémom je predovšetkým komplexné uchopenie časopriestorovej korešpondencie relevantných funkčných komponentov objektu poznania.

Prienik do týchto vzťahov nám povie, že zákonitosť je výsledkom dynamickej integrácie na jednej strane imanentných podstatných funkčných spojení komponentov štruktúry a na druhej strane je výsledkom trvalého vzájomného pôsobenia integrovaných subštruktúr systému s ich vnútornými a vonkajšími podmienkami fungovania zákonitostí celostného systému. Mienime tu poukázať najmä na to, že práve integrácia podstatných funkčných vzťahov komponentov štruktúry sa tu realizuje ako systémotvorný proces. Tento systémotvorný proces poznávame prvý raz ako funkčnú integráciu relevantných komponentov štruktúry (subštruktúr), druhý raz ako integráciu imanentných zákonitostí štruktúry s vnútornými podmienkami systému a tretí raz ako integráciu vnútorných zákonitostí štruktúry s vonkajšími podmienkami a zákonitosťami koexistujúcich systémov.

Pojem integrácie tu obohacuje kategórie všeobecnej súvislosti najmä tým, že akcent kladie na štruktúrno-genetické závislosti komponentov celku. Preniká tak k povahe ireverzibilných vzťahov danej štruktúry. Vysvetľuje, ako a prečo sa v našom prípade určité vzťahy štruktúry spoločenského systému stávajú reverzibilnými a ako a prečo tu v konkrétnych reláciách berú na seba podobu vývinových premien. Práve proces integrácie tu vysvetľuje genézu určujúcich zákonných vzťahov,

ktoré utvárajú kvalitatívne novú, vyššiu organizáciu štruktúry daného celku. Proces integrácie sa takto realizuje ako proces genézy kvalitatívne vyššej organizácie štruktúry systému.

Pri dovolenej miere zjednodušenia možno v závere skrátene vyjadriť hlavnú myšlienku našich úvah predmetného problému. Pokúsili sme sa ukázať, že konkrétna metóda štruktúrno-genetickej analýzy sa môže stať efektívnou nevyhnutne len a len za predpokladu, že sa aplikuje ako štruktúrno-funkcionálna metóda. Pri štruktúrno-funkcionálnej analýze zákonitostí spoločenského vývinu je nutné podriaďiť metódy výskumu základnej úlohe, objaviť podstatné vzťahy funkčných spojení komponentov štruktúry celostného systému spoločnosti. Hovoríme, že k podstatným vzťahom štruktúry spoločenského celku prenikáme až tam, kde sa nám darí objaviť predovšetkým konkrétne funkcionálne spôsoby vzájomnej reagentcie komponentov štruktúry.

Znamená to, že ak v štruktúre spoločenského systému vzájomne pôsobia komponenty technicko-výrobné, ekonomické, sociálno-politické a kultúrne, potom poznať povahu ich vzájomného pôsobenia možno len tak, že poznáme ich konkrétnu funkcionálnu povahu vzťahov. Vzájomné pôsobenie všetkých interných komponentov spoločenskej štruktúry i vzájomné pôsobenie spoločnosti a prírody je tu vyjadrené v konkrétnej vývinovej funkčnej integrácii.

Štruktúrno-funkcionálny prístup k objektu poznania nám ukáže jednak zákonitosti, ktoré interne determinujú dynamickú integráciu funkcií komponentov v konkrétnych interných podmienkach štruktúry objektu a súčasne nám povie, ako sú imanentné zákonitosti štruktúry systému trvale externe determinované. Štruktúrno-funkcionálny prístup k objektu nám nakoniec povie, že práve v takejto externej determinácii sú zákony štruktúry objektu len relatívne reverzibilné a invariantné.

Štruktúrno-genetický prístup k úlohám výskumu podstatných vzťahov objektu sa takto spája s úlohou prenikať v procese teoretickej reprodukcie zodpovedne k objektívnym princípom korešpondencie imanentných zákonov štruktúry objektu. Znamená to poznať, ako tieto imanentné zákony korešpondujú s podstatnými vzťahmi, ktoré „vrastajú“ do dynamiky štruktúry skúmaného objektu ako externé determinanty fungovania a vývinu zákonitostí spoločenskej štruktúry. Takéto princípy korešpondencie možno objaviť len tak, že metódami všetkých kompetentných odborov vied študujeme všetky relevantné vnútorné funkčné väzby komponentov spoločenskej štruktúry i funkčné spojenia spoločnosti s jej danými prírodno-historickými podmienkami.

LITERATÚRA

1. HRUŠOVSKÝ, I.: Kapitoly z teórie vedy. Bratislava 1968, s. 216.
2. Metodologičeskije problemy sociologičeskogo issledovanija. Moskva 1979.
3. MARKOV, Ju. G.: Funkcionalnyj podchod v sovremennom naučnom poznanii. Novosibirsk 1982.

4. ČERNÍK, V. — FARKAŠOVÁ, E. — VICENÍK, J.: Teória poznania. Bratislava 1980.
5. VERNADSKIJ, V. I.: Biogeochemičeskiye očerki. Moskva 1940; KOSOLAPOV, V. V.: Metodologija social'nogo prognozirovanija. Kiev 1981.

K ВОПРОСАМ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ИНТЕГРАЦИИ КОМПОНЕНТОВ ОБЩЕСТВА

Karol Ga e k

Закономерности общественных перемен нельзя сводить к чистым законам общества как такового. Они не функционируют как независимые, самодовлеющие общественные законы отдельных субструктур общества (технично-производственные, экономические, социально-политические и культурные).

В структуру специфически общественных закономерностей своим способом вступают и природные закономерности гео-биосферы. В организации общественной структуры они подчиняются специфически общественной регулярности как неспецифические законы целостной гео-био-социальной системы.

В силу этого к открытию закономерностей познаваемого объекта мы приходим путем проникновения в его структурную организацию. Только в структурном упорядочении закономерностей общественной системы мы познаем ее определяющие внутренние и внешние детерминанты. Выражая функциональную интеграцию компонентов структуры общества, мы получаем представление о существенных отношениях его закономерной организации, представление о порядке, в котором функционально интегрированы компоненты целого, способного к развитию.

ZU DEN FRAGEN EINER FUNKTIONELLEN INTEGRATION DER GESELLSCHAFTSKOMPONENTEN

Karol Há j e k

Die Gesetzmässigkeiten gesellschaftlicher Veränderungen lassen sich nicht auf reine Gesellschaftsgesetze an sich reduzieren. Sie wirken nicht wie unabhängige, selbstgenügsame gesellschaftliche Gesetze einzelner Substrukturen der Gesellschaft (technisch-produktionelle, ökonomische, sozial-politische und kulturelle).

In die Struktur spezifisch gesellschaftlicher Gesetzmässigkeiten treten auf eine eigene Art und Weise auch Naturgesetzmässigkeiten der Geo-Biosphäre ein. In der Organisation einer gesellschaftlichen Struktur werden sie von einer spezifisch gesellschaftlichen Regularität gesteuert als nichtspezifische Gesetze eines ganzheitlichen geo-bio-sozialen Systems.

Zur Entdeckung der Gesetzmässigkeiten des zu erkennenden Objekts gelangen wir folglich mittels Durchdringung seines strukturellen Aufbaus. Erst im strukturellen Aufbau der Gesetzmässigkeiten des gesellschaftlichen Systems erkennen wir dessen bestimmende innere und äussere Determinanten. Durch Herausarbeitung der funktionellen Integration sozio-struktureller Komponente erhalten wir ein Bild von den wesenhaften Beziehungen des gesetzmässigen Aufbaus der sozialen Struktur. Wir erhalten ein Bild von der Ordnung, in der die Komponenten eines entwicklungsfähigen Ganzen funktionell integriert sind.